

RECENZII

COSTIN FENEȘAN, *Izvoare de demografie istorică, vol. I, Secolul al XVIII-lea, Transilvania*, DGAS, București, 1986, 435 pagini + 12 tabele.

Dimensiunea istoriei, demografia istorică a devenit de mai mult timp atât prin caracterul ei complex, multidisciplinar, cât și prin specificul obiectului și al metodologiei de cercetare — o știință „fără de care evoluția în timp a societății umane pe toate planurile nu poate fi investigată în profunzime, înțeleasă în resorturile sale cele mai intime și restituite cu nuanțe și sensuri altfel greu sau de loc sesizabile”. Așa se și explică avântul deosebit înregistrat de cercetările de demografie istorică din țara noastră, materializată în ultima perioadă în numeroase studii, unele de importanță fundamentală pentru scrierea istoriei naționale. Între aceste apariții se înscrie și lucrarea cu titlul de mai sus datorată doctorului în istorie Costin Feneșan, volum selectiv de izvoare demografice (dintr-o colecție pe care o dorim cât mai amplă) ce cuprinde cele mai vechi conșcrieri și recensăminte cuprinzând întreaga populație a Principatului Transilvaniei din veacul al XVIII-lea (1765 pînă la recensămîntul lui Iosif al II-lea din 1784—1786). În aceste izvoare populația românească a Transilvaniei este majoritară numeric și se redau principalele preocupări economice, alături fiind conșcrite și celelalte naționalități conlocuitoare. Recensămintele și conșcripțiile efectuate de stăpînirea habsburgică se caracterizează prin preocuparea deosebită de a cuprinde integral și sub toate aspectele întregul teritoriu și întreaga populație din Transilvania înțrăită în componența imperiului habsburgic. Cu toată opoziția și rezistența populației autohtone, habsburgii au reușit să obțină prin aceste recensăminte o imagine tot mai clară privind resursele economice și umane ale Transilvaniei. Autorul a înserat în volum nu numai table și liste de recensămînt dar și o serie de izvoare care reflectă fazele premergătoare, modul și condițiile de efectuare a recensămîntelor, instrucțiunile date comisarilor de recensămînt, rapoarte din care se poate constata deficiențele, fraudele, mărturiile false și abuzurile comise în cîrșul conșcrierilor. Meritul autorului volumului este cu atât mai mare cu cît a efectuat o migăloasă verificare și corectare a greșelilor de calcul contemporane, ceea ce sporește valoarea documentară a datelor. Avînd în vedere greutatea analizei, a modalităților de studiere și în mod deosebit a interpretărilor izvoarelor demografice, editorul a ținut seama de acestea și în introducerea volumului intitulată „Cîteva considerații privind publicarea izvoarelor de demografie istorică a Transilvaniei din secolul XVIII”. Dintre cele 29 documente și XII tabele cuprinse în volum evidențiem cîteva pentru importanța și semnificația lor deosebită: proiectul de instrucțiuni elaborat de Guberniul Transilvaniei la 2 aprilie 1703 pentru uzul viitorilor comisari de conșcriere (doc. 1) prin care se urmărea să se cunoască exact numărul celor impozabili și resursele lor economice; instrucțiunile din 1721 în temeiul cărora urmau să-și desfășoare activitatea comisarii de conșcriere și comisiile de înregistrare (doc. 3); recensămîntul din 1722 a celor 50 de sate din comitatul Alba (doc. 8); documentul din 1738 important pentru cunoașterea trecutului românilor transilvăneni — astfel dintre cele 2087 localități recensate în Principatul Transilvaniei — 1141 erau locuite numai de români, 795 aveau populație mixtă iar în cazul altor 142 nu a fost indicată în mod expres apartenența etnică a populației (doc. 11); conșcripția din 1761 începută de autoritățile imperiale (doc. 24 și doc. 25) ce au conșcrist cele 2.428 localități transilvănene cu populație românească ce trebuie analizat cu rezerve: cuvenite dar căte indică o imagine apropiată de realitatea demografică a acelei perioade. Un interes deosebit pentru cunoașterea structurii sociale dar și a celei etnice din

Transilvania îl prezintă tabelul centralizator (tabelul XI) din anul 1776 sau înregistrarea populației din 1784—1786 care întrunește pentru prima oară în practica vremii unele elemente caracteristice recensămintelor moderne.

Analiza comparativă complexă și obiectivă a izvoarelor de demografie istorică a Transilvaniei din veacul al XVIII-lea a demonstrat și va demonstra întotdeauna realitatea de netăgăduit și anume că în tot cursul secolului luminilor, „țara românească din interiorul arcului carpatic a fost locuită în proporție de aproape două treimi de români, populația din vechime și din totdeauna a acestui pământ”. Din datele statistice se desprinde ponderea economică crescândă a românilor fapt ce aduce noi argumente la avântul mișcării naționale a românilor în veacul al XVIII-lea. De asemenea se poate cerceta formarea și dezvoltarea intelectualității românești ce va avea un rol deosebit în afirmarea intereselor naționale ale românilor. În acest sens se pot aminti și cele două instrucțiuni în limba română înserate în volum ce demonstrează începutul afirmării limbii române în administrație dar și formarea unor funcționari români cu solide cunoștințe economice, administrative și juridice.

Apariția primului volum de Izvoare de demografie istorică, secolul XVIII, Transilvania îngrijit de Costin Feneşan constituie o tipăritură de excepție ce stă în atenția deopotrivă a istoricului și demografului dar și iubitorului străvechiului pământ românesc Transilvania.

PETRU BONA

ANTONIE PLĂMĂDEALA, *Românii din Transilvania sub teroarea regimului dualist austro-ungar* (1867—1918) — După documente, acte și corespondențe rămase de la Elie Miron Cristea, Sibiu 1986, 546 pagini.

Propunându-și să scoată din uitare unele documente elaborate de Elie Miron Cristea sau legate de participarea lui la diferite evenimente istorice, sociale și politice din anii dualismului austro-ungar, autorul a reușit să prezinte în această carte o „personalitate surprinzătoare prin multilateralitatea preocupărilor și prin pasiunea cu care în Transilvania s-a implicat în epocă și fiind și el pe lângă ceilalți, cunoscuți, unul din stilpii ei”. Această personalitate este prezentată în toată complexitatea sa și din studierea atentă a scrisorilor și documentele înserate în volum.

Lucrarea este constituită din trei părți: a) un studiu structurat în șapte capitole în care sînt coroborate datele din arhiva Miron Cristea precum și cele cunoscute și din alte lucrări, cu accent deosebit pe contribuția documentelor inedite; b) scrisori primite de la personalități ale vremii printre care amintim pe: Emil Babeș, A. Bârseanu, C. Brediceanu, C. Buracu, G. Dima, Sabin Evuțian, I. Lapedatu, I. Lupaș, F. Musta, S. Pușcariu, A. Vlad, I. Vuia, E. Brote, Miron Romanu, Tisza Istvan, etc.; c) Addenda — conținând documente politice, culturale, rapoarte de inspecții, instrucțiuni privind funcționarea „conferințele învățărești”, propuneri de organizare a unor școli, acte de donație, testamente, circulare către învățători, date despre bănci, consemnarea unor audiențe la Curtea de la Viena, etc.

La începutul carierei sale Miron Cristea a fost învățător, apoi a devenit „comisar consistorial al școlilor ortodoxe” și în această calitate a întocmit numeroase rapoarte în care se poate observa constant preocuparea pentru ridicarea românilor din starea de umilință în care erau ținuți de regimul dualist, prezentând informații organizatorice și metodice de o valoare deosebită și azi. Miron Cristea a fost reinițiatorul „conferințelor învățărești” ce fuseseră începute de A. Șaguna în scopul de a îndruma și supraveghea învățămîntul din Transilvania. Aceste conferințe erau adevărate sărbători pentru localitățile în care se țineau și pe lângă festivitățile specifice organizate se prezentau referate pe diferite teme urmate de discuții iar la școală în fața elevilor se făceau lecții aplicative. Miron Cristea a fost preocupat și de organizarea „școlilor economice de repetiție” care urmau să